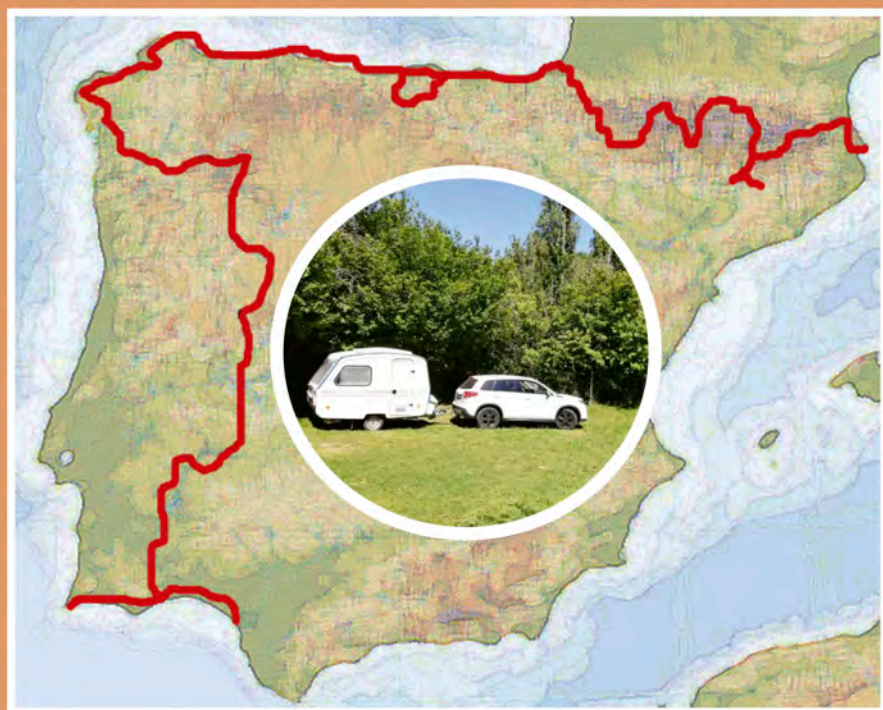

VIATGES PERSONALS

TERRES FRONTERERES

Viatge en rulot de Cadis a Cadaqués

Joan Vilardebò

Pròleg de Xavier Moret

Tushita edicions

Joan Vilardebò Alsina

.....

**TERRES
FRONTERERES**

Viatge en rulot de Cadis a Cadaqués

TERRES FRONTERERES

Viatge en rulot de Cadis a Cadaqués

Joan Vilardebò Alsina

Primera edició: Maig de 2024

© del text: Joan Vilardebò

© del pròleg: Xavier Moret

Revisió i correcció: Natàlia Cerezo

© 2024 Tushita edicions

www.tushitaedicions.com

info@tushitaedicions.com

Disseny de la col·lecció i tractament de les cobertes: Sir Gawain & Co (a partir d'una idea de Joan Vilardebò)

Maquetació i disseny de mapes: Sir Gawain & Co

Imprès a: Romanyà Valls

ISBN-13: 978-84-128201-4-0

Dipòsit legal: B 9455-2024

Thema: WTL, DBN, 1DSE, 1 DSP, 1DDE, 2ADC, 3MR

IBIC: WTL, BG, 1DSE, 1 DSP, 1DDE, 2ADC, 3JM

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni el seu tractament informàtic, ni la seva transmissió a través de qualsevol mitjà, bé sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per enregistrament o d'altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

*«El pa no camina, però fa caminar»,
deia el meu avi forner.
Voldria que aquest llibre fes viatjar.
Per això el dedico a totes les persones que estimo
i a les que estimen els viatges.*

ÍNDIX GENERAL

VIATJAR PER LA PRÒPIA VIDA

Pròleg de Xavier Moret | 9

ENGENGO PER FI | 11

LA RUTA CADIS-CADAQUÉS | 12

PRIMERA PART

DE CADIS A PONFERRADA | 17

SEGONA PART

DE PONFERRADA A LUARCA | 97

TERCERA PART

DE LUARCA A BIARRITZ | 171

QUARTA PART

DE BIARRITZ A CADAQUÉS | 263

VIATJAR PER LA PRÒPIA VIDA

La fórmula és aparentment senzilla: es tracta de pujar a un cotxe que arrossega una petita rulot i emprendre un llarg viatge que et porti de Cadis a Cadaqués, fent un llarg recorregut per tot el perímetre de la península, incloent-hi Extremadura, Portugal, Castella, Galícia, Cantàbria, el País Basc, els Pirineus i fins i tot un tros de França. És una ruta fàcil de dibuixar sobre el mapa, però que si la fas sense pressa, apostant per les carreteres secundàries o interessant-te pels llocs per on passes, en pot sortir un bon viatge.

Joan Vilardebò ja havia fet abans un llarg viatge seguint la Nacional 340, de Barcelona a Cadis, tal com ens va explicar en el llibre *La catifa del temps*. Van ser 1.248 kilòmetres seguint la carretera més llarga d'Espanya, però aquesta vegada aposta per una ruta encara més llarga (més de 3.800 kilòmetres!), continuant el viatge des del punt on el va deixar, a Andalusia, saltant fronteres físiques, culturals i mentals, trobant-se pel camí amb tota mena de personatges i aprofundint en la història i en la cultura dels llocs, sempre amb bona companyia literària, amb autors com Josep Pla, Gaziol, Josep Maria Espinàs, Aurora Bertrana i Teresa Pàmies, amb els quals dialoga al llarg del viatge. I també llegint autors arrelats a un paisatge concret o que l'inspiren, com ara Joan Margarit, José Saramago, Florbela Spanca, Pessoa, Camilo José Cela, Rosalía de Castro, Xuan Bello i molts més.

Per què viatja el Joan? Doncs la resposta és molt senzilla. Ens ho diu ell mateix: perquè està cansat d'estar a casa i perquè li agrada anar a l'encontre dels altres, sentir-se en moviment per escenaris poc habituals i escriure sobre allò que sovint passa desapercebut. Escriu: «Hi ha gent que sols viatja a llocs on, per anar-hi, calen vacunes i, per sobreviure-hi, potabilitzar l'aigua i prendre Fortasec. Però ensenyar-ho per Instagram és tan... tan...! En canvi voltar per Plasència, Ciudad Rodrigo o La Fregeneda és anar a on? On vols dir? Què hi ha, allà? No et cansa, tot això? Amb els llocs tan macos que hi ha per visitar!»

En Joan és partidari d'una altra mena de viatge, un viatge que suposa un procés interior i que no necessita anar a l'altra punta del món per viure noves experiències. Al llarg del llibre ens descriu els

llocs per on passa, fa encertades reflexions sobre el fet de viatjar, tasta la gastronomia local i va esmentant autors que li venen a la memòria.

El que m'agrada del viatge de Joan Vilardebó és que no sembla tenir pressa, i que no aposta per visitar monuments i entrar a les grans ciutats. És a dir, que no fa el turista. Fa la impressió que a ell més aviat li agraden les carreteres secundàries, encara que aquestes el portin a pobles aparentment sense cap interès, que potser ni surten a les guies. Un cop allà, el Joan sempre hi sap trobar històries que valen la pena. Ho fa amb Las Hurdes, on segueix el rastre de Buñuel, amb Portugal, on el fascina el poble d'Elvas, amb la Galícia de la Costa da Morte, dels naufragis i del chapapote, amb el «tren fantasma» de La Frege-neda, el llac de Sanabria, la petita gran història del poble de Tazones, el passat magnífic de Biarritz i uns quants racons meravellosos dels Pirineus. Els personatges que es troba pel camí, com la Mercedes Aunós de la Vall d'Aran, amb qui manté una llarga conversa, ajuden a aprofundir en uns paisatges carregats d'històries.

Vilardebó ens sorprèn amb definicions curtes que l'encerten de ple, com quan diu que el poble asturià de Cudillero és «un Nantucket inesperat i sorprenent» que el fa pensar en Herman Melville. O quan escriu que «Biarritz és com l'habitació secreta de la princesa». I així va passant el viatge, sense pressa i atent al paisatge i a les històries que van sortint pel camí, fins acabar a Cadaqués, un poble que el Joan qualifica com «la veritable Porta dels Somnis».

Enrere queden els més de 3.800 quilòmetres recorreguts, els molts llocs visitats, els personatges amb qui ha parlat... I és que, com diu el Joan, «Viatjar potser és això: meravellar-se de l'espai, el paisatge, les persones, els fets, les coses, les històries... i fer-ho en majúscules i en minúscules, en dejú o amb la panxa plena, satisfet o enderiat... viatjar és caminar per la vida. Per la pròpia vida».

Xavier Moret

La més gran part de llibres que s'han publicat han estat escrits col·locant-se l'autor en un estat d'immobilitat —vull dir de sedentarisme. Són llibres de records o imaginats, o observats, o pensats, o elaborats per un instint estrany que porta els homes i les dones, a vegades, a escriure. Però hi ha altres llibres —molts menys— que han estat portats a cap per l'incentiu del viatge, del desplaçament, d'anar d'una banda a l'altra. Aquest és un llibre d'aquesta classe: un llibre de viatges absolut, pur i simple. És un viatge per la península Ibèrica [...] l'incentiu d'aquest és el viatge mateix.

Josep PLA. Prefaci, *Obra completa* (vol. XXVIII)

ENGEGO PER FI

Estic cansat de ser a casa. Més que cansat, n'estic fart! Faig petites escapades quan em deixen, com si fos una bèstia engabiada i poruga. Faig veure que no m'afecta i em dic que això li passa a molta gent. Segur. Però són excuses de mal pagador que no em deixen tranquil. Tenia, com tothom, projectes, rutines o idees per portar a terme. Desvetllava la primavera i tot tornava a tenir aquell alè de semblar possible. L'aire canviava d'olor i el cel volia lluir els blaus guardats a l'armari. La saó de l'hivern desvetllava petits brots.

Per a un solitari, trencar els compromisos amb un mateix fa molta vergonya, costa d'explicar perquè semblen capricis de conco. Somiquejos de nen malcriat. Però volia continuar el meu projecte. Reprendre la petja. La pregunta era: «Com seguir una llarga ruta ja iniciada, però abandonada per força, per la irrupció de la covid-19 a les nostres vides?».

Més enllà de les dificultats logístiques, mèdiques i administratives que el període del març del 2020 al juliol del 2022 ens va imposar a tots, em calia recuperar tremp i organitzar l'anhel de viatjar

d'una manera pràctica, despreocupada i que, sobretot, pogués tornar a sentir «meva», sense interferències alienes i controls aleatòriament diferents d'un país a l'altre, o fins i tot d'una zona de país a l'altra. Viatjar amb els cinturons cenyits és una mala forma de viatjar i cal esquivar-la sempre que es pugui.

L'estiu del 2021 la meva filla, cansada de treballar i tancar-se a casa, decideix anar a Kènia amb la seva parella, a complir un somni llargament acaronat, i veure els grans animals al més a prop possible, passejant pels grans espais. L'estiu del 2022, amb la mateixa empenta, decideixen marxar al Nepal amb ganes de conèixer Katmandú i bellugar les cames fent trekking prop de l'Annapurna, malgrat que sigui època de monsons i la situació sanitària en aquell llunyà país estigui més incontrolada i sigui més enigmàtica que en aquest racó d'Europa. I jo quasi em sentia com un estaquirot cada vegada que anava a l'aeroport de Barcelona a esperar-la, tot i la il·lusió que em feia la seva tornada.

Calia que em decidís i, malgrat els bons consells del meu cardiòleg, vaig fer veure que no el sentia, vaig carregar la farmaciola i vaig traçar un pla correcte per poder fer, jo també, realitat els meus somnis, més modestos i de proximitat.

I sols pensar-hi, ja vaig començar a respirar d'una altra manera. La joia anticipada que sentim quan somiem el viatge. Senzillament gaudir del que esperes que vingui. Ho deia la guineu del Petit Príncep: «Si sé que vindràs a les 4, a les 3 ja soc feliç».

LA RUTA CADIS-CADAQUÉS

Però per on i com començar una ruta que ha de ser la segona part que enllaci i completi el projecte iniciat (i publicat en aquesta mateixa col·lecció el març del 2021 amb el títol de *La catifa del temps. Barcelona-Cadis, més que una llarga ruta*) i aportí quelcom de nou? Era un repte per a mi i un desig llargament acaronat, que creia que em permetria viure i fer algunes de les coses que m'agraden cada vegada més: viatjar sol i conduint, dormir a la petita rulot que arrossego i conèixer persones i llocs poc habituals, en escenaris potser comuns i que segurament coneix molta gent, però on tracto de destacar allò que ens passa desapercebut, atrafegats com anem en el nostre

dia a dia i acostumats a mirar allò que ens diuen que és bo que mirem, oblidant una visió més personal i subjectiva. Pròpia.

Escrivint el llibre *Ebre viu* (editat l'any 2019), revivint els reportatges que va publicar Josep Maria Espinàs l'any 1962 sobre les terres que veuen passar aquell gran riu, se'm va encomanar molt l'esperit amb què ell s'acosta als territoris, paisatges i persones: amb respecte, curiositat i humanitat. En l'ordre que vulgueu.

Però també vaig aprendre que ningú està esperant un llibre que parli amb una mica de detall del que succeeix quan viatges, fixant-te una mica en allò que t'envolta, ni que l'hi expliquis en primera persona. Josep Pla deia, l'any 1971, quan va escriure el pròleg a la *Guia de Catalunya*, que «Aquesta classe de llibres no són pas fets per als turistes heroics ni els exploradors extraordinaris. Són fets per a les persones diríem normals que tracten purament d'informar-se sense llàgrimes».

Sembla fàcil i evident...

Tenia coll avall com ho volia fer, què preferia visitar i, sobretot, destacar allò que ni en sortir de casa ni en llevar-te cada dia de ruta saps que passarà. Deixar-me portar per la ruta traçada abans, però també encabir-hi grans espais per a la sorpresa, l'imprevist, el desengany, l'errada, la giragonsa... Adaptar-me a la vida a cada passa.

La ruta anterior l'havia acabat físicament a El Puerto de Santa María, a prop de Cadis, lloc on oficialment neix la carretera N-340 que arriba fins a la plaça Espanya de Barcelona. Són 1.248 km que la fan la carretera més llarga de la península Ibèrica i que no passa per Madrid. Ara, per les característiques de l'itinerari que m'he marcat, passaré per molts indrets i terres situades més enllà de les anomenades «fronteres» entre països, cultures i territoris d'història compartida. Fronteres que volen ser les cledes físiques i mentals per on s'han de moure els ramats governats des de la distància i controlats per autoritats locals que fan de pastor amament. Cledes que, com a qualsevol ramat, s'imposen a les persones per a la seva protecció i benestar. O això ens diuen.

Em ballaven pel cap diverses possibilitats adients per fer de punt de començament de la ruta: Coria del Río, prop de Sevilla, on es va instal·lar la primera ambaixada del Japó a Europa. I és que les ambaixades són el refinament gourmet de les fronteres. A dins pots dir, com quan jugàvem a empaïtar-nos, «xic-xac, casa meva» si les coses van mal dades amb el país amfitrió.

O potser fer-ho des de Cadizfòrnia, que és com es coneix entre els surfistes la platja de Tarifa, sobretot la zona del Tumbao, on es concentren soldats i mariners de la propera base naval de Rota (territori dels EUA), la frontera més hermètica de la Península, perquè des de la guerra entre l'Iran i l'Iraq (1980-1988), la de Kuwait (1990-1991), la del Golf (1991-1992), la dels Balcans (1991-2001) i dels atemptats de l'onze de setembre del 2001 (que van iniciar la guerra amb l'Afganistan i l'Iraq, 2003-2021) és un gran punt logístic indispensable per a l'aviació i la marina nord-americana, que enllaça l'orient del Mediterrani amb les bases situades als Estats Units.

També seria un bon inici travessar el nou pont gegantí de la badia de Cadis, del 2015, de disseny clàssic contemporani de cables estirats des d'uns «diapasons» de formigó armat de quasi dos-cents metres d'alçària, que fa companyia al pont llevadís metàl·lic del 1965. Dues bones peces d'enginyeria civil.

M'agraden més els ponts que les fronteres. Uns estan pensats per ajuntar, facilitar, apropar... Les altres estan pensades per aïllar, dificultar, separar. La llàstima és que vivim en un món on sembla que hi ha més fronteres que ponts. I en això Europa n'és un gran exemple. No pas l'únic.

Quan des de casa, o ara que torno a ser a Cadis des de fa un parell de dies, penso en les fronteres de què vull parlar en aquesta ruta, de les diverses menes de fronteres, no sols penso en les pròpiament polítiques i territorials, les que surten als mapes, sinó en altres que em semblen tant o més importants, com ara les culturals, les lingüístiques, les climàtiques, les biològiques... aquelles que són i han estat realment decisives per a les persones, que trepitgen cada dia el territori, perquè hi viuen, se l'estimen, hi tenen els fills i s'hi volen quedar.

Penso que els humans no hem acabat d'entendre bé què vol dir compartir, respectar, facilitar... i per això, des de fora, s'ha imposat la necessitat de cedes i fronteres, cosa que no sempre ha aportat beneficis a les seves vides. Més aviat embolics i malfiances que passen de generació en generació.

«Cervell reptilià» en deia el divulgador científic Carl Sagan d'aquest fenomen i, a casa nostra, el professor Nolasca Acarín reblava el clau mostrant-nos les bases profundes del funcionament humà en la seva obra *El cervell de l'emperador*. Molts animals són territorials. Alguns

profundament territorials, com els peixos, els insectes, els rèptils, les aus i els mamífers... Però defensar un territori per considerar-lo necessàriament l'espai indispensable de supervivència, no sempre és la millor opció, ja que és un mecanisme complex i energèticament molt costós, determinista i instintivament obsessiu. Manlleva gran part de l'esforç diari del subjecte i proporciona un comportament ansiós, autolimitant, poruc i sotmès a la pressió emocional de viure la presència de qualsevol intrús com un enemic i una possible font de conflicte. Excepte per a l'aparellament. Però formar part de la cadena tròfica suposa això. El més gran es menja el petit, i defensar el territori és, moltes vegades, defensar la pròpia integritat. Fins i tot en l'aparellament.

El periodista Vicent Partal, al seu llibre *Fronteres*, ho explica impecablement quan parla de l'evolució d'aquest concepte que no a tot arreu ni al llarg del temps ha volgut dir el mateix per a tothom. «Per desgràcia, el món contemporani ha passat de manera insensible per damunt de tots aquests matisos i ha universalitzat la versió més pobra de la frontera, aquella frontera westfaliana, hereva directa del front de guerra, pensada a partir del reduccionisme europeu i desproveïda de matisos. La frontera de la barrera i el guardabarrera, dels documents i el control de pas. La del passaport com a exigència. La dels militars. Aquesta és la frontera que s'ha fet ubiqua. Tant, que fins i tot ha arribat a zones del planeta on la idea que ací s'acaba una cosa i allà en comença una altra ni havia existit mai ni pràcticament s'entenia».¹

Uf!, no volia arribar pas tan lluny. Però ja ens anem entenent, oi?

El projecte que em proposava culminar és el llibre que tens a les mans: les vivències personals d'un llarg recorregut en rulot per les «fronteres físiques, culturals i mentals», resseguint les carreteres que em permetin continuar la primera part ja escrita i tornar a casa havent resseguit quasi tot el perímetre peninsular que em faltava: de Cadis fins a Cadaqués.

1. PARTAL, Vicent, *Fronteres. Aquelles línies que algú ha dibuixat sobre un mapa*, Comanegra, 2022: p. 12.

Realment és una bona volta. Més de tres mil vuit-cents quilòmetres fent ziga-zagues per terres andaluses, extremeñyes, portugueses, castellanes, lleoneses, gallegues, asturianes, cantàbriques, basques, pirinenques, franceses, aragoneses i, per fi, les del cap de Creus, punta de Catalunya.

El mapa, el parabrisa i la memòria són els meus fidels proveïdors d'estímuls per viatjar i escriure. Els llibres, els comentaris amb altres persones, el cinema i la TV són els esquers. Els fets són la tinta. Per això no escric mai cap mentida. Una altra cosa és que tot sigui veritat.

Per fer-ho una mica més endreçat i ser una mica pragmàtic, he dividit aquesta tirallonga en quatre trams més operatius, d'aproximadament uns 950 km de ruta cadascun, amb totes les derivacions que el territori, la història i el capritx proposen a cada passa:

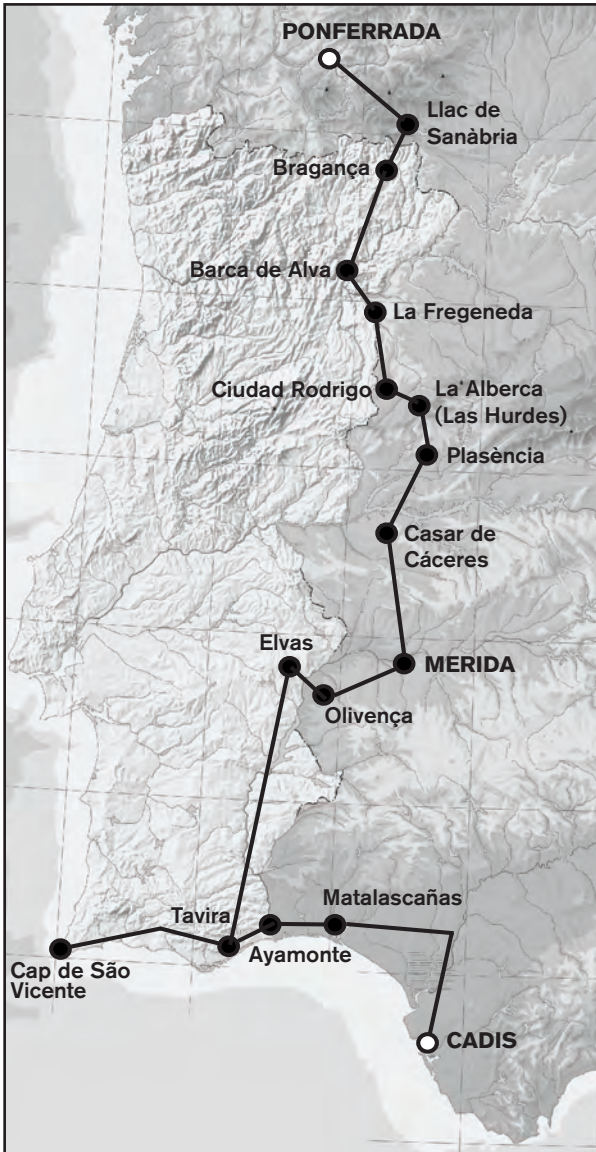
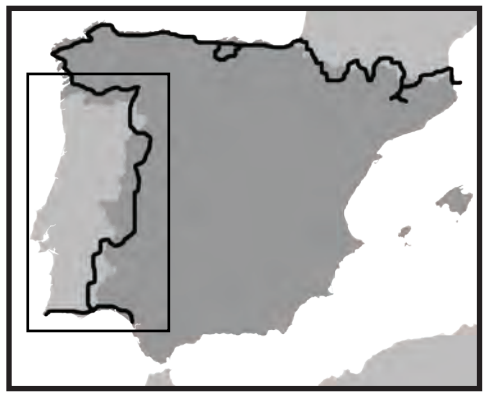
- 1a part: Cadis-Ponferrada
- 2a part: Ponferrada-Luarca
- 3a part: Luarca-Biarritz
- 4a part: Biarritz-Cadaqués

Ben endreçats i vistos més de prop m'agraden, però, en el fons, em fan una mica de por.

PRIMERA PART
DE CADIS A PONFERRADA

ÍNDIX

EL ROCÍO / MATALASCAÑAS / PUEBLA DE GUZMÁN I L'HOME
DE LES ESSÈNCIES / PERFUMS / AYAMONTE / DEL PONT IN-
TERNACIONAL AL CAP DE SÃO VICENTE / TAVIRA / ALGAR
SECO / CAP DE SÃO VICENTE / CAP A ELVAS / ELVAS / OLI-
VENÇA / MÈRIDA / DE MÈRIDA CAP A CASAR / CASAR DE
CÁCERES / PLASÈNCIA / LA ALBERCA (LAS HURDES) / BU-
ÑUEL I LAS HURDES / CIUDAD RODRIGO / EL TREN DE LA
FREGENEDA / BRAGANÇA / LLAC DE SANABRIA /

*La nostra imaginació divaga enmig de parets blanques
obertes com grans pàgines llises
el nostre pensament erra sense descans pels mapes.*

Sophia DE MELLO BREYNER ANDERSEN,
«Dins la cambra»

EL ROCÍO

Tot confegint aquestes primeres paraules he decidit el punt exacte de sortida, la «zona zero». La frontera que reuneix amb més força que cap altra per les rodalies de Cadis el concepte de punt especial físic, mental i espiritual per a milions de persones, un punt màgic d'arribada i d'inici de nous camins, fins i tot interiors: el santuari romeu del Rocío, la verge de les maresmes, la senyora de l'esperança, la devoció i la joia per tots aquells que se li acosten amb respecte a honorar la seva presència. Decidit, m'encamino cap al santuari i, tot just aparcat, veig un patracol arrugat i que ja començava a groguitar del qual, després d'una lectura atenta i rigorosa, em sembla arribar a entendre que fa referència a una versió apòcrifa del llibre *Camino* de monsenyor Escrivà de Balaguer (fundador i *alma mater* de l'orde de l'Opus Dei) on destaca una guia pràctica per desplaçar-se amb èxit per la vida. La maneta de valors que sembla indispensable per moure's bé en aquest món increïblement estúpid al qual semblen abocar-nos, els punts de referència del seu full de ruta, per fi oberts a tothom:

- 1.- L'esforç, la constància, la superació: aquesta és la tríada sobre la qual hem de bastir la casa de la nostra vida personal, professional i social.
- 2.- La humilitat, la discreció, cal defugir el protagonisme d'aparador estèril i comercial. Aquest ha de ser el ciment de la casa.

3.- Hem de saber mirar cap un altre cantó en el moment i el lloc oportú. Les coses passen per raons que a vegades no entenem, però han de passar. Entendre-ho diu de nosaltres sense que nosaltres hàgim de dir res.

4.- S'ha de saber perdonar i saber, sobretot, qui s'ha de perdonar. No som qui per jutjar segons qui (cal recordar el segon gran valor de la sèrie). Casa nostra és oberta a tothom, tot i que tenim molt clar el dret d'admissió. Per poder atendre millor, no pas per cap altra cosa.

5.- Saber parar la mà. Sempre tenint present el bé comú però, sobretot, els punts 3 i 4. I com que amb els nostres fets hem deixat clars els punts 1 i 2 (perquè som constants, oberts i treballadors) sabran de seguida que no demanarem gaire (perquè som humils), conscients que sabrem mirar cap un altre cantó (punt 3) mentre parem l'altra mà (punt 5) i, sobretot, sabrem qui perdonar (punt 4). Que no vol dir pas oblidar, i farem de la nostra presència propera un referent de la memòria, procurant esdevenir persona de confiança i proximitat a qui cal recórrer. Fins i tot en política.

L'èxit verdader no ha de ser mai un esdeveniment fulgurant i efímer (punt 2) sinó una cursa silenciosa i de llarga durada (punt 1) en què es pot escapar algun cop de colze o una trepitjada involuntària (punt 3) mentre ens oferim de relleu (4) o ens disposem a compartir un secret feixuc (5).

No sé si ho vaig entendre del tot. Ho transcric de memòria i pensant que potser no hauria d'haver llençat aquells papers. Però embrutaven sols de tocar-los i no volia que se'm quedessin enganxats entre els dits.

El Rocío és un santuari instal·lat en una immensa esplanada situada molt a prop d'Almonte, que forma part de les terres que podem trobar al costat del parc natural de Doñana (també en dominis històrics de la casa ducal de Medina-Sidonia) en les maresmes que forma el riu Guadalquivir en el seu tram final d'arribada al mar. L'aigua quasi banya els fonaments quan puja la marea i el riu baixa ple. Rodejat de pins de repoblació per frenar el sistema de dunes que espontàniament es formen a la desembocadura, deixa a la vista extenses praderies de pastura sobre el sorral, i el paisatge s'esquitxa de diverses construccions que han anat creixent a cada cantó de la

carretera d'accés a causa de la concentració de persones que es reuneixen aquí pels volts de la primera setmana de juny. Enguany ha estat del dia 3 al 6 d'aquest mes, perquè la festivitat de la verge se celebra cada any el dilluns després de la segona Pasqua. La previsió d'assistents va ser espectacular i va superar el que s'esperava, després dels dos anys de restriccions, es calculava una assistència propera als dos milions de persones entre tots els dies. Més de cent vint-i-cinc confraries procedents de Huelva, Cadis, Sevilla, Almonte, Jaén... però també de Barcelona, Cornellà, Sabadell... i Brussel·les, Marsella, Frankfurt... en unes festes que duraren quasi deu dies per permetre que tothom pogués tenir el seu moment presencial i de gaudi de la infinitud de presentacions, processons, rosaris, càntics i desfilades vinculades al fet religiós i les altres activitats relacionades amb trobades massificades com aquesta: menjar, beure, ballar, lluir-se...

Un poble sencer s'instal·la per atendre les persones, els cavalls, els carruatges, els vehicles, els autocars... les ambulàncies. I la previsió no devia anar mal encaminada, ara que veig en un terreny encerclat amb altes tanques de filferro, d'una extensió aproximada a dos camps de futbol, una munió espectacular de casetes individuals de WC portàtils. Comptant per sobre files i columnes, me'n surten més de dues mil! Tot aquí està pensat en unes dimensions quasi desconcertants, difícils d'entendre ara que tot està en silenci i pràcticament sense cap ànima vivent. Si diuen que la fe mou muntanyes, no em vull ni imaginar la muntanya que es deu formar en el lloc on buiden cada dia (potser diverses vegades al dia) tot el que surt de les interioritats d'aquestes casetes sanitàries quan estan a ple rendiment!

Ja els cap tot al contenidor d'orgànic?

El Rocío, de nom oficial Santuari de la Mare de Déu del Rocío, és molt nou i destaca sobre aquest paisatge tan horitzontal. Es va edificar l'any 1969 amb un estil «de arquitectura blanca con soluciones volumétricas cubistas» (?) segons informa el monòlit gris palplantat davant la porta d'accés a l'interior. Els autors foren els arquitectes Alberto Balbontín de Orta i Antonio Delgado Roig (primera notícia!). L'edifici és una planta de tres naus de volta de canó, amb cimbori sobre el transsepte i cúpula sobre petxines (solució eminentment clàssica i eminentment simple). L'altar major està davant d'un

gran retaule daurat i neobarroc (de l'any 1999) que entronitza una imatge de fusta policromada del segle XIII, d'autor anònim, completament revestida amb una luxosa capa processional. La portada d'entrada en forma de petxina gegant es corona amb una espadanya de tres campanes i una gran creu de forja. La campana superior és coneguda amb el nom de Blanca Paloma. El seu visitant més il·lustre fou el papa Joan Pau II.

Estic sol dins el temple i estic sol passejant per la gran esplanada sorrenca que hi dona accés. No hi ha aigua en el sistema de maresmes que envolta part del recinte perquè està començant un estiu que serà excepcionalment llarg, sec i calorós. Fins i tot la part central del Coto de Doñana ja està resseca, i això posa en perill imminent la fauna que no ha pogut marxar-ne. Linxs inclosos. El conjunt des d'Almonte fins aquí té un aspecte desolat, arrasat en molts llocs. Silenci d'oblit temporal i finestres i portals tancats esperant la reviscolada anual de la fe. Em fa la sensació que em trobo en una gran estació de tren o un aeroport en aquelles hores en què no s'hi ha de ser, quan sols passeja per l'ambient el ressò llunyà de l'anar i venir atrafegat de persones i maletes. Una buidor de pols i olors que s'impregna a les parets, sostres i ombres, amatent al retorn de l'activitat que omplirà l'espai d'anhels, presses i advertiments. Passo per la taquilla de bitllets cap al més enllà i n'observo horaris, destins i maneres.

Com a punt d'inici de la meua ruta em sembla una elecció magnífica. Sense mirades empenyadores ni comiats allargassats. Toca de fons la Blanca Paloma i jo toco el dos, decidit, il·lusionat i confiat en la protecció d'una verge que, de tan sola i avorrida com està, confio que trobi entretingut dedicar-me una mica del seu temps etern i donar-me un cop de mà, per petit que sigui, si un dia em cal. A mi no em faria cap mal, i a ella tampoc.

Com deia aquell, ves a saber si això no serà el començament d'una llarga amistat!

MATALASCAÑAS

Un nom llarg per designar una platja llarga. La més llarga i més ben conservada de tot Andalusia. Potser mereixeria un nom més poètic. Sis quilòmetres de sorra continuada des de l'altra riba de

Sanlúcar de Barrameda fins a la raconada de Palos de Moguer, el punt d'on sortiren les caravel·les guiades per Colom cap a les Índies i les terres de les espècies. Un altre llarg viatge. Aquest sí, però, molt important.

És destacable el modern i original far de la població, de fust triangular i llis, enlairat enmig d'una petita zona verda de gespa molt ben cuidada, i punt de sortida de parapentistes a motor. Vistes impressionants sobre l'immens sorral daurat i sorprenents sobre el «tap» que formaven els fonaments d'una antiga torre de guàrdia circular i que el mar va fer servir en un dels seus dies de jocs entremaliats. Ara, capgirat, s'ha convertit en l'element emblemàtic d'aquesta part de la llarga platja, just davant de les últimes edificacions turístiques.

Caminar per la platja de seguida produeix la sensació d'avançar per una terra incògnita, fora del temps, on els xiscles dels gavians i l'espetec seguit de les onades són l'únic soroll perceptible, i la sorpresa de trobar algun cavall al galop confirma aquesta sensació de temporalitat imprecisa. Enyorança de no poder emprendre el vol i deixar-me transportar, amb les ales esteses, per la força del vent que s'alça damunt de les onades trencades davant la línia de costa.

Per anar al parador nacional de Mazagón, cal prendre un trencall estret a l'esquerra de la carretera que porta cap a la zona d'urbanitzacions que lentament van ocupant el territori de frontera entre aigua dolça i salada que va de Moguer fins a San Juan del Puerto, on faig la darrera ullada a aquest conjunt una mica enlairat de casetes que volen semblar el paradís i les properes zones industrials, que els esguerren una mica les vistes del capvespre des del jardí, enmig de grues, torres elèctriques, magatzems i dipòsits de combustible... i que els pals dels creuers s'esforcen per amorosir una mica, creant una barrera visual massa prima per assolir degudament el seu objectiu.

Enfilo per l'autopista A-49 i a la sortida següent vaig a trobar la carretera local A-495 direcció a Gibralfaró i Puebla de Guzmán.

PUEBLA DE GUZMÁN I L'HOME DE LES ESSÈNCIES

El paisatge que m'acompanya a Puebla de Guzmán reforça el motiu de la visita a un poble del qual, fins fa una setmana, no sabia res. Està fet de petits tossals i turons baixos recoberts per una vegetació

diversa, esparsa, barreja d'espontània i plantada. Hi ha oliveres —cada vegada més i més ben posades, en regadiu controlat i previsió d'explotació de vint anys— eucaliptus, pollancre, pins, una mica de farratge per al bestiar i, sobretot, mates d'estepa, ara sense flor. Algunes ben posades i conreades en daus i d'altres deixades a la seva voluntat. Sobresurten molins de vent per fer electricitat i, en els vessants adients, plaques solars que fan de doble pell a la crosta de terra ocre i seca. La carretera que segueixo des de Gibraleón es deixa portar mansament per aquestes lleus ondulacions i s'hi adapta com un cinturó a una panxa plena de sacsons. Però sense estrènyer gaire.

Quan vaig descobrir *El buscador de esencias*, de Dominique Roques, em va semblar tota una troballa: un llibre ben editat en el qual l'autor ajunta experiències personals i professionals, viatges a llocs poc freqüentats i un motiu gens habitual, tal com indica el subtítol: *Un viaje al origen de los perfumes del mundo*. Què més es pot demanar! Realment no em va decebre, el vaig devorar des de la primera pàgina fins a l'epíleg.

De fet, va engrescar-me a afegir en la meua llarga ruta un nou destí a descobrir i aprofundir una mica més en la realitat actual del que explica Roques. Ho volia veure i olorar per mi mateix. Soc un tafferaner impenitent i, de sempre, el món de les olors ha tingut per a mi un encant especial, acompanyat d'un profund sentiment d'evocació de situacions, persones, afectes i frustracions. Des de l'olor de la goma del llapis a l'escola o els cigrons bullint a la cuina econòmica de casa, fins al perfum del restaurant Ledoyen als Camps Elisis de París o el vestíbul de La Fenice de Venècia. Olors que es fixen a la memòria, increïblement vives i eternament joves i presents. Sense poder fer-hi res. Viuen més enllà de la nostra voluntat. Com tants altres records agradables, intranscendents o desagradables. Tenen vida pròpia, sembla.

El llibre explica —de la pàgina 19 a la 32— les vicissituds de Roques en el poble. Entra en els secrets de la recollida del làdan (els brots joves de l'estepa enganxosa abans que floreixin, conegut científicament amb el nom de *Cistus ladanifer*) per destil·lar-ne un oli essencial que servirà de base i fixador d'altres essències més volàtils i que tindrien una vida breu si no tinguessin el cos que els aporta el làdan. Fa més de trenta anys, aquesta era una feina de misèria i molt desagradosa de fer, que es deixava en mans d'algunes

famílies gitanes que, generació rere generació, venien a fer la recollida dels brots i vendre el producte resultant després de moltes fatigues, d'ofegar-se de calor a prop de les calderes i aprofitar les criatures i dones per fer les feines més incòmodes. Accions que es portaven a terme mig d'amagat i al marge de qualsevol normativa. Era l'explotació salvatge d'una herba, coneguda com a *sang de Crist* per les cinc gotes d'aquest color que destaquen en els pètals de les flors blanques com la neu, que creixia salvatge i de la qual ningú sabia què fer-ne. Ni tan sols se n'aprofitaven les flors, a causa de la seva poca consistència i absència de perfum. Ni les cabres volien trobar-se a la boca aquells brots durs i enganxosos.

Dominique Roques inicia, delegat per l'empresa francesa Biolandes, una explotació industrial, racional, amb possibilitats de creixement i durada en el temps, en què totes les feines es fan contractant personal de la zona (també de les famílies «expertes» en la manipulació d'aquest producte) i s'impedeix el treball infantil, amb normes modernes de seguretat i higiene, i sense explotació femenina. Fa trenta anys, la manipulació del làdan (o *estepa blanca* o, en castellà, *jara*) es converteix en la primera i única empresa que ofereix treball estable al poble, cosa que propicia un salt en el temps importantíssim, ja que la companyia aporta metodologia, condicions i prestacions pròpies d'una empresa assentada en diversos països, en expansió i molt ben reconeguda en els cercles d'especialització (alta perfumeria) en els quals té els clients.

Entro al poble creuant els dits. Vaig a cegues i és més gran del que em pensava. A mig matí d'un dia de cada dia el moviment és més aviat escàs i veig més establiments tancats que punts d'informació. Per les poques dades que n'he pogut aconseguir, sé que hi ha censada una població de poc més de tres mil persones i que a mitjans del segle xv el senyor d'aquestes terres era un tal Juan de Guzmán, *conde de Niebla* (una altra població d'aquesta zona), i que abans d'acabar-se el segle, ja formava part de l'extens patrimoni territorial del duc de Medina Sidonia.

Mirant de trobar l'ajuntament, una senyora que ve de comprar el pa creua el carrer i, des de la finestra del cotxe, li pregunto per una fàbrica on fan coses per perfums. No dubta gens i em diu que he d'anar al tanatori del poble (!?). Insisteix davant la meua sorpresa: «Davant mateix veurà una esplanada amb camions i màquines i cano-

nades de colors. És allí. No sé com es diu, però fa més de trenta anys que hi són...» Associar tanatori i perfums no sembla, d'entrada, gaire lògic. Però si ho rumies una mica, cada cop li veus més la gràcia!

He de sortir del poble per la carretera de Las Herrerías i de seguida hi soc.

No he telefonat ni enviat cap correu electrònic per concertar visita. Aquestes coses m'engavanyen una mica i prefereixo el cara a cara, tot i que la meva filla sempre m'adverteix que les coses van per un altre cantó, i que cada vegada la gent és més distant i desconfia de les sorpreses. Demano pel director i em diuen que just està revisant les instal·lacions amb un enginyer (els veig al pati industrial de recepció de camions) i que hauré d'esperar que estigui disponible. Cap problema, m'esperaré.

El fet de no anar vestit de turista, ser un dia al matí d'entre setmana i portar un bloc de notes a la mà, penso que fa sospitar a la secretaria que pugui ser un inspector, un agent de banca o un passant d'advocat. Sols m'ha demanat el nom i el motiu de la reunió, i penso que s'ha quedat amb les ganes de preguntar més, sobretot quan ha vist que començava a fer algunes fotografies a les instal·lacions.

Veient que ja marxa l'enginyer, m'apropo a l'home que ve cap a les oficines i em presento. Se sorprèn una mica i encara més quan li comento que soc aquí per l'interès que m'ha desvetllat la lectura del llibre de Roques i el món dels perfums. Coneix el llibre en francès perquè ell mateix li va dedicar i regalar en la darrera visita, fa sis mesos, i no sabia que ja es podia trobar en castellà.² Penso que això li esvaeix molts dels dubtes que les paraules *jubilat* i *escriptor* li havien fet aparèixer als ulls.

José Carlos Muñoz fa més de trenta anys que coneix Dominique Roques i Dominique Coutière, la cúpula de l'empresa Biolandes, de la qual depèn la planta d'Andalusia. Van quedar enamorats de la qualitat i quantitat del làdan que espontàniament creixia a la zona (és una planta invasora originària de Xipre i Creta, que va arribar amb els primers contactes amb els pobles del Mediterrani oriental) i la possibilitat de pagar un bon preu per treure dels camps unes herbotes aspres i encarcades que ningú volia els va obrir les por-

2. ROQUES, Dominique, *El buscador de esencias. Un viaje al origen de los perfumes del mundo*, Siruela (El Ojo del Tiempo), 2022.

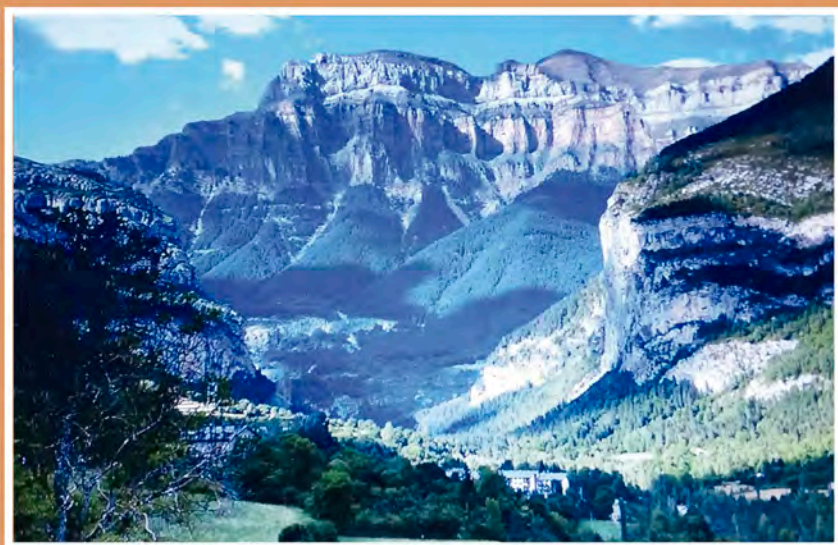
tes del poble, tot pensant que potser eren una mica teclats i que era estrany que volguessin remenar herbotes i no fer apartaments turístics arran de mar, com sempre volien fer els capitals estrangers. Però la proposta era en ferm i, en poc més d'un any, la instal·lació —més petita que l'actual— va començar a emmagatzemar brots tendres de dos pams per fer-los bullir i netejar, a més de destil·lar la goma natural i perfumada que produeix la planta per protegir les flors quan han de florir. Un procés artesanal i marginal reconvertit en activitat industrial que generava més llocs de treball dels que el poble podia cobrir. Un regal per a la comarca d'El Andévalo.

I això fa que Muñoz senti un amor especial cap a l'oportunitat que li van donar els francesos, a part de la confiança creixent que amb els anys li han demostrat, ja que l'han convertit en la persona cabdal de l'empresa i respecten les decisions que pren. També està orgullós d'haver ajudat a aixecar i mantenir una empresa que, abans que es possessin de moda paraules com *sostenibilitat*, *km 0*, *economia circular* i *generació d'energia*, ja treballava espontàniament amb aquests conceptes, «que en el fondo son los de nuestros padres y abuelos». Des de sempre han treballat amb un circuit tancat d'aigua de refrigeració, «en este suelo no hay agua, por eso crece tan bien el ládano», cremen la resta del material vegetal que acompanya la part que s'aprofita per mantenir les calderes dels alambins i les cendres vegetals es regalen com a adob als propietaris dels terrenys on han pogut fer la recollida dels brots tendres...

Més sostenible i circular, impossible.

A Muñoz li agrada explicar-me la «seva» empresa i no dubta a oferir-me una visita guiada per ell a totes les instal·lacions, amb la condició que no faci fotografies. Cap problema. Deixo el mòbil al cotxe i comença la visita als misteris del perfum, que des d'aquí podem resseguir fins a destapar un flascó de Chanel, Dior o Hermès. Un ingredient essencial per a la indústria de l'alta perfumeria, però també indispensable en ambientadors domèstics i industrials, productes farmacèutics, cremes facials i locions corporals, xampús, insecticides...

Un llarg viatge per l'olor subtil d'una planta de tija enganxosa les fulles de la qual s'havien fet servir, històricament, quan no hi havia paper, per acabar bé la feina que veiem en primer pla en el caganer del pessebre.

«**L**a fórmula és aparentment senzilla: es tracta de pujar a un cotxe que arrossega una petita rulot i emprendre un llarg viatge que et porti de Cadis a Cadaqués, fent un llarg recorregut per tot el perímetre de la península, incloent-hi Extremadura, Portugal, Castella, Galícia, Cantàbria, el País Basc, els Pirineus i fins i tot un tros de França. És una ruta fàcil de dibuixar sobre el mapa, però que si la fas sense pressa, apostant per les carreteres secundàries o interessant-te pels llocs per on passes, en pot sortir un bon viatge.»

(Xavier Moret, al pròleg)

* * *

«Joan Vilardebò continua enllà el viatge que va explicar-nos en la seva obra anterior **La catifa del temps (Barcelona-Cadis, més que una llarga ruta)** amb la ploma àgil i aguda que el caracteritza, assegurant-nos un gran viatge literari.»
(Enric Soler, editor)

www.tushitaedicions.com
VIATGES i MÉS, lleure solidari